

Ýakyn Gündogar: Sorag bermäň

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 января, 2025

Ýakyn Gündogar: Sorag bermäň ÝAKYN GÜNDOGAR: SORAG BERMÄÑ

Ýakyn Gündogaryň «hötdesinden gelmek» üçin öñki dersleri ýatdan çykarmak, az gürläp köp diňlemek, buýruklardan daşda durmak, eglisikler etmek, ilki ýigrimiden gowrak ýurt bilen, soňam köptaraplaýyn giň gurşawly şertnamalar bilen ylalaşyk gözlemek gerek

Ýakyn Gündogar bilen «gyzyklananda», ilki ýigrimiden gowrak ýurt bilen dil tapyşmak, soňam giň gurşawly köptaraplaýyn şertnamalar baglaşmak gerek.

Gaza uruşy dördünji aýyna aýak basanda, Günbatardaky käbir syýasaty öwrenijiler we düşünje merkezleri «Ýakyn Gündogar babatda näme etmeli?» diýip, hor bolup gygyrýarlar. Olara beriljek iň gysga jogap ýapon dilinde «**mu**» sözi bolup biler. Bu söz «Sorag bermäň» manysyny berýär.

Sorag kemter gaýtmalar bar bolanda berilýär we oña beriljek islendik jogap ähli çekişmäni düýpli ýalňyş düşünme ýagdaýyna iterip biler.

Bu ýerdäki sowal birnäçe sebäpden ötri kemter gaýdýar: Birinjisi: geosyýasy, ykdysady, medeni, gumanitar hakykatyň düşnüsiz geografiki adalga inderilmegidir, özem bu adalganyň (Orta Gündogar) köp dürli warianty bar: Ýakyn Gündogar, Şam, Beýik Ortagündogar sebiti, konflikt ýarymaýy we ş.m...

Soňabaka ýigrimiden gowrak ýurtta ýasaýan takmynan 600 million adamý öz hekaýatlaryndaky elementlere öwürýär we olar boýunça näme etmelidigini çözmek keseýerlileriň ygytyýaryna galýar.

Hasam erbedi, bu adalganyň gurşap alýan ähli ýurtlarynyň birmenzeş taryhy, sosial, syýasy wagtyň ramkasynda ýasaýandyr öydülmegidir. Hemmeler üçin ylaýyk ýeke-täk çözgüt çemeleşmesi, mysal üçin, taýagyň bir ujundaky Yemen bilen beýleki ujundaky Marokkonyň arasyndaky tapawudy görmezä.

«Bulary näme etmeli?» çemeleşmesi ýewropa imperiyalarynyň öz ygytyýarlyklary astyndaky ýurtlary global küst oýnundaky perziler hökmünde görýändigi kolonial döwrüň zyýanly galyndysydyr.

Şeýle çemeleşme kolonializmden soňky üýtgeşmeleriň ilkinji tapgyrlarynda we «Sowuk uruşa» çenli populýar bolmaga dowam etdi.

Häzirem peýdaly görünýär. Sebäbi agzalýan ýurtlaryň köpüsü juda dar gözyetimli elitalar tarapyndan dolandyrylyardı.

Kanunylygynyň we agalyygynyň agramly bölegi üçin öñki kolonizator hojaýylaryň hemäyatkarlerine ýa-da ABŞ-dyr SSSR ýaly global güýç oýnuna täze goşulanlara borçludı.

Sebitiň soňky ýyllarda şaýatlyk eden düýpli üýtgeşmeleri munuň bilen baglansy磕ly ähli ýurtlardaky ýagdaýy düýpgöter üýtgetdi. Käbirleri iň tejribeli synçylaryňam aklyna-oýuna gelmejek tizligi bilen öñe gitdi. Beýlekileri bolsa çöküse we weýrançylyga giden aýlawly hem-de dar ýollara girmäge mejbur boldular.

Sebitiň ähli ýurtlarynda diýen ýaly täze oýunçy sahna çykdy: «Arap bahary» diýlip at berilen duýdansyz harasatda ähli oňaýsyzlyklara garamazdan hem-ä guruju, hemem ýumruju bolup

bilme ukybyny orta goýan halk köpçüliginiň güýji.

Jyn käbir ýagdaýlarda gowy sebäplerden ötri yzyna çüýşä salnyp biler, emma global maglumat rewolýusiýasy arkalu populýar güýc sahnanyň merkezine gaýdyp gelme potensialyny goraýar.

Käbir ýurtlarda täze we ýaş ýolbaşçylaryň elita gatlagy uly şatlyk bilen garşylansa-da, üýtgeşmä degişli umyt we gorky taýdan ilatyň agramly bölegini ikinji plana düşürip biljek öwrülişiklere getirip biljek jedelli reforma maksatnamasyny boýnuna aldy.

Ýakyn Gündogar häzir örän çylşyrymly ýagdaýa girdi indi ony nebit, Ysraýyl-Palestina çaknyşygy, mezhep dawalary, terrorizm we kemala gelmedik etniki toparlaryň çaknyşygy bilen çäklendirip bolmaýar.

Şonuň üçinem indi «Ýakyn Gündogar boýunça näme etmeli bolarys?» diýýänleriň ýeke-täk struktura däl-de, biri-birinden tapawutly, käwagt biri-birine çapraz talaplara we bähbitlere eýe ýigrimiden gowrak özbaşdak döwletden ybarat geosyýasy we medeni dünyä bilen ýüzbe-ýüz bolýandyklaryna düşünmäge gerek.

Başgaça aýdanda, Omanda peýda edip biljek zadyň Alžirde peýda etmezligi mümkün. Eýran bilen gidişmek Päkistan ýa-da Mawritaniýa Yslam respublikalary bilen gidişmäge meñzäbem biler.

Häzir Ýakyn Gündohar bilen gidişmek bir asyr öñki ýagdaý beýlede dursun, söweşeň gämileri ýollamagyň we murtuňy syrmagyň peýda edip biljek on ýyl öñki ýagdaýy bilenem deň däl.

Häzir ýumşak güýç, ylaýta-da mundan tulumy dolularam haýsydyr bir wagtda çäý çemcesinden köpüsini ulanmaga gaýraty çatmaýan, azyraklaryňam hemmesini ulanjak derejede meýilli bolan ýagdaýlarynda gara güýçden has täsirli bolýar.

Ýakyn Gündogaryň «hötdesinden gelmek» üçin öñki dersleri ýatdan çykarmak, az gürläp köp diňlemek, buýruklardan daşda durmak, eglişikler etmek, ilki ýigrimiden gowrak ýurt bilen, soňam köptaraplaýyn giň gurşawly şertnamalar bilen ylalaşyk gözlemek gerek.

Ýok, indi birmahalky günlerdäki ýaly aňsat däl...

Emir TAHIRI,
Eýranly žurnalist.

Şenbe, 10.02.2024 ý. Publisistika